

# Paweł Sobik

---

"Między demokracją a buntem.  
Działalność polityczna i  
samorządowa Polaków w Republice  
Litewskiej (1988-2011)", Krzysztof  
Sidorkiewicz, Elbląg 2011 : [recenzja]

---

Wschodnioznawstwo 8, 395-399

---

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

**Krzysztof Sidorkiewicz, *Między demokracją a buntem.*  
*Działalność polityczna i samorządowa Polaków*  
*w Republice Litewskiej (1988-2011),*  
Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu,  
Elbląg 2011, ss. 179  
(Paweł Sobik)**

Specyfiką wielu państw Europy Środkowej i Wschodniej jest istotny udział w ich życiu politycznym ugrupowań mniejszości narodowych. Diaspora polska posiada swoich przedstawicieli w parlamentach krajów zamieszkania wybranych z list organizacji polskich w dwóch krajach regionu: w Rumunii<sup>1</sup> i na Litwie. W Republice Litewskiej Polacy, będący najliczniejszą mniejszością narodową w państwie, posiadają swoich przedstawicieli w rządzie, Sejmie Republiki Litewskiej (po wyborach w 2012 r. – ośmioro posłów na łączną ilość 141), Parlamencie Europejskim (począwszy od 2009 r. – jeden przedstawiciel) oraz w radach samorządowych. W ciągu ponad 20 lat niepodległości Litwy w wyborach brało udział kilka komitetów wyborczych odwołujących się do elektoratu polskiego, z których jeden – Akcja Wyborcza Polaków na Litwie – w 2014 r. obchodził będzie 20 rocznicę powstania.

Tematyce udziału Polaków w życiu politycznym Litwy monografię poświęcił dr Krzysztof Sidorkiewicz, historyk i politolog związany z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Elblągu oraz Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie<sup>2</sup>. Przyjętymi cezurami pracy są lata 1988, tj. powstanie Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego Polaków na Litwie, będącego symbolem odrodzenia (ujawnienia) narodowego Polaków w Litewskiej SSR<sup>3</sup>, oraz 2011, rok ostatnich

---

<sup>1</sup> Rumuńska ordynacja wyborcza w sposób preferencyjny umożliwia przedstawicielom 18 uznanych mniejszości narodowych uzyskanie mandatu w izbie niższej parlamentu – Izbie Deputowanych. Od 2002 r. mandat reprezentanta Związku Polaków w Rumunii sprawuje Gerwazy Longher.

<sup>2</sup> Problematyka litewska stanowi szczególnie obszar zainteresowań naukowych Autora. W Jego dorobku znajduje się kolejna monografia (K. Sidorkiewicz, *Od trudnego sąsiedztwa po strategiczne partnerstwo. Polska wobec Litwy w latach 1990-2004*, Elbląg 2014) oraz 9 artykułów naukowych podejmujących tematykę mniejszości polskiej na Litwie.

<sup>3</sup> Pełny tytuł publikacji zawiera skrót myślowy – o Republice Litewskiej możemy mówić dopiero od 1990 r.

wyborów samorządowych na Litwie, stanowiący cezurę arbitralnie wyznaczoną przez Autora.

Autor podzielił publikację na cztery rozdziały. W pierwszym, wprowadzającym rozdziale, zaprezentował mniejszość polską na Litwie w świetle statystyk odnośnie liczebności, rozmieszczenia, języka oraz wyznania. Drugi rozdział traktuje o stosunku mniejszości polskiej do litewskiego ruchu narodowego i odradzającej się państwowości litewskiej. Trzeci i czwarty rozdział dotyczą udziału mniejszości polskiej w życiu politycznym Republiki Litewskiej. Zaproponowaną przez Autora cezurą rozgraniczającą te dwa rozdziały jest rok 2000<sup>4</sup>.

W pierwszym rozdziale Autor powtarza ustalenia badaczy przedmiotu opublikowane w latach wcześniejszych, często odwołując się do opracowań A. Srebrakowskiego<sup>5</sup> oraz P. Eberhardta<sup>6</sup>. Po odrodzeniu niepodległości Litwa dwukrotnie przeprowadzała spisy powszechne: w latach 2001 i 2011. Wyniki tego pierwszego – będące w dyspozycji badaczy od ponad dekady – są w rozdziale szeroko omawiane. Autor nie zdecydował się opóźnić wydania swojej pracy o kilka miesięcy aby zaprezentować wyniki najnowszego spisu (odniesienie do tej sprawy znajduje się we *Wstępie*). Brak aktualnych danych szczególnie zaznacza się w rozdziale dotyczącym kwestii wyznaniowych, w których źródłem najnowszych danych jest *Kompendium katolickie z 2002 r.*<sup>7</sup>

Rozdział drugi Autor rozpoczyna podrozdziałem dotyczącym tzw. repatriacji z lat powojennych. Ta część pracy, solidnie udokumentowana źródłami pochodzącymi z Archiwum Akt Nowych, ma jednak pobieżny charakter. W dalszej części rozdziału Autor porusza wątek formowania się litewskiego ruchu na rzecz przemian, wizji przyszłego państwa litewskiego oraz stosunkowi do mniejszości narodowych. Osobny podrozdział poświęcony jest stosunkowi Polaków do zachodzących przemian, którego najbardziej kontrowersyjnym elementem była próba powołania autonomii Wileńszczyzny.

Część pracy poświęcona temu zjawisku daje namiastkę dalszych rozdziałów. Autor bazuje głównie na ukazującej się wówczas prasie polskojęzycznej („Czerwony Sztandar”/„Kurier Wileński”; „Przykazania Lenina”; „Przyjaźń”; „Znad Wili” i in.). Mając ambicje wypełnienia luki dotyczącej aktywności politycznej Polaków na Litwie (zob. *Wstęp*, s. 6), dziwi lakoniczna forma w jakiej omówiony

<sup>4</sup> Autor zaprezentował rok 2000 jako rok podwójnych wyborów oraz kryzysu w Związku Polaków na Litwie odnośnie przywództwa. Należy dodać ponadto, że rok 2000 symbolicznie kończy dekadę dominacji jednej partii na scenie politycznej (1990-92 Sąjūdis, 1992-96 postkomunistyczna Litewska Demokratyczna Partia Pracy, 1996-2000 postsąjūdisowy Związek Ojczyzny). Po 2000 r. każdy kolejny rząd ma charakter koalicyjny.

<sup>5</sup> A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SSR 1944-1989*, Toruń 2000.

<sup>6</sup> P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa 1997.

<sup>7</sup> Dane nt. kościołów i księży w Archidiecezji Wileńskiej są powszechnie dostępne na stronie samej Archidiecezji, zob.: *Parafie i Dekanaty Archidiecezji Wileńskiej*, <http://vilnius.lcn.lt/pa-rapijos/dekanatai/> (12 VI 2014).

został udział Polaków w kluczowych wyborach do Rady Najwyższej LSRR w 1990 r. (zdania: „Wśród kandydatów znalazło się wielu Polaków”, s. 53 oraz „W wyborach Polacy wystawili 27 kandydatów z różnych list”, s. 54). Autor nie dociera do wyników wyborczych w poszczególnych okręgach, nie analizuje, kim byli wybrani posłowie, którym kandydatom poparcia udzielił Związek Polaków na Litwie, a którym inne organizacje oraz przyczyn dłaczego w kilku okręgach przeciwko sobie stanęło kilku Polaków, co nie przyczyniło się do uzyskania większej liczby mandatów w Radzie Najwyższej (np. pojedynek S. Pieszko – J. Sienkiewicz w Jaszunach). Ten fragment jest dla czytelnika dużym rozczarowaniem.

Kolejne rozdziały dowodzą natomiast, że tytuł jaki wybrał Autor nie koresponduje z treścią książki. Rozdział trzeci i czwarty stanowią opis kolejnych wyników wyborczych uzyskiwanych przez Związek Polaków na Litwie (wybory sejmowe oraz samorządowe w 1992 r.) oraz Akcją Wyborczą Polaków na Litwie (wybory po 1994 r.). Ugrupowanie to, choć reprezentuje znaczną część mniejszości polskiej, nie może uchodzić za jej wyłącznego reprezentanta. Udział Polaków wybranych z listy innych partii został co najwyżej zdawkowo (najczęściej jednym zdaniem podającym nazwiska nowo wybranych posłów) zasygnalizowany po omówieniu wyników ZPL/AWPL. Narrację tekstu, zgodnie z przyjętą regułą „od wyborów do wyborów”, zakłócają momentami podrozdziały dotyczące kształtowania się stosunków polsko-litewskich, problemów mniejszości polskiej (kwestia zwrotu ziemi) oraz rozgrywkom wewnątrz Związku Polaków na Litwie.

Autor w pracy nie wystrzegł się poważnych błędów świadczących o braku staranności podczas analizy zgromadzonych materiałów. Dla przykładu: wynik AWPL w wyborach samorządowych w 1995 r. w Kłajpedzie (4 mandaty, blisko 6,5 tys. głosów) przypisuje „dużej aktywności tamtejszej mniejszości polskiej” (s. 86). W istocie, wynik ten jest zasługą przedstawicieli partii rosyjskich, którzy z uwagi na brak w tamtym czasie własnej partii politycznej w wyborach startowali z listy AWPL<sup>8</sup>. Niestety, Autor nie zadał sobie trudu, by zweryfikować dane uzyskane w „Naszej Gazecie” choćby z ogólnodostępnymi wynikami publikowanymi w Internecie przez Główną Komisję Wyborczą<sup>9</sup>. W tym samym akapicie Autor sugeruje, że skoro wynik wyborczy partii w Wilnie pokrywa się z odsetkiem zamieszkujących stolicę Polaków, cała mniejszość polska biorąca udział w wyborach gremialnie poparła listę partii. W innym miejscu, omawiając istnienie prognozy wyborczego dla mniejszości narodowych na Litwie i zestawiając go z preferencjami dla komitetów wyborczych mniejszości narodowych w Polsce, pozostawia

<sup>8</sup> Na stronie 14 w tabeli prezentującej wyniki spisu powszechnego w 2001 r., sam Autor przytacza dane pokazujące, że w Kłajpedzie w tym czasie mieszkało 743 Polaków oraz 41 110 Rosjan.

<sup>9</sup> 1995 m. *savivaldybių tarybų rinkimai*, <http://www.vrk.lt/1995-m.-savivaldybiu-tarybu-rinkimai> (12 VI 2014).

poza swoimi dociekaniem elementarną kwestię jaką są różne ordynacje wyborcze w obu państwach<sup>10</sup>.

Równie istotne jak to, czemu Autor poświęcił uwagę, jest to, jakie tematy pominął. W rozdziałach trzecim i czwartym nie znajdujemy informacji o tym jak przyjęty przez Litwę system wyborczy wpływa na osiąganą reprezentację parlamentarną, jak zostały wyznaczone granice okręgów jednomandatowych na Wileńszczyźnie, nie zostały należycie omówione inne komitety wyborcze Polaków (Polska Partia Ludowa czy Sojusz Mniejszości Narodowych<sup>11</sup>), nie zainteresowała szczególnie Autora działalność posłów AWPL w Sejmie czy radach samorządowych, ani stanowisko partii wobec najważniejszych wydarzeń na litewskiej scenie politycznej. W tekście brakuje tła jakim byłoby przedstawienie głównych wydarzeń politycznych na Litwie po 1991 r. Niedbale Autor odniósł się do partii litewskich, nie ma choćby wyjaśnienia, że zamiennie prezentowane w tabelach nazwy „Związek Ojczyzny” oraz „konserwatyści” odnoszą się do tej samej partii. Nigdy też na Litwie nie działała „Litewska Partia Konserwatywna” (s. 118).

Autor zasadnie podając polskie nazwiska obywateli Litwy w pisowni oryginalnej, nie trzyma się konsekwentnie tej reguły w stosunku do Litwinów. W pracy odnaleźć można takie egzotyczne formy jak „Wirgilius Czepaitis” (zamiast Virgilijus Čepaitis, s. 45) czy „Jakub Minkewičius” (zamiast Jokūbas Minkevičius, s. 41), dodatkowo Autor często ignoruje charakterystyczne dla języka litewskiego znaki diakrytyczne<sup>12</sup>. W miejscach, w których Autor kopiuje treść dokumentów litewskich, pozostawia litewską pisownię nazwisk polskich posłów („Arturas Plokšto”, czy kuriozalne „Zygmunt Mackiewicz”, s. 94. Posłowie ci, reprezentujący partie litewskie, zaledwie trzy strony wcześniej przedstawieni w oryginalnej pisowni). Podobnie niezrozumiałe są, przy przyjęciu zasady o używaniu polskich nazw geograficznych, formy jak Pilatė (Zameczek), Naujininkai (Nowy Świat, w obu przypadkach to starostwa Wilna), Elektrenai (nb. bez „ė”; Elektreny) czy Visaginas (Wisaginia, tej formy Autor używa w ostatnich podrozdziałach). Rażą pomyłki w imionach opisywanych osób („Antoni Monkiewicz” zamiast Adam, s. 63; „Jonas Stepanovičius” zamiast Julijonas, s. 27), literówki

<sup>10</sup> Litwa przyjęła mieszaną ordynację wyborczą: 71 posłów pochodzi z wyborów w okręgach jednomandatowych, 70 z głosowania na listy partyjne (całe państwo stanowi jeden okręg). W Polsce 460 posłów wybieranych jest w głosowaniu na listy partyjne w 41 okręgach. Aby uzyskać mandaty w Sejmie RP, komitety wyborcze mniejszości narodowych, chociaż zwolnione z konieczności przekraczania progu wyborczego w skali całego państwa, muszą przekroczyć próg w skali danego okręgu.

<sup>11</sup> Jedynym dokumentem, z którego czytelnik czerpie informacje o działaczach Sojuszu jest podany w przypisie tekst J. Widackiego zamieszczony w paryskiej „Kulturze”. Podobnie źródłem wiedzy nt. Polskiej Partii Ludowej jest artykuł w „Magazynie Wileńskim”, nie zaś dokumenty samej partii lub liczna publicystyka jej prezesa w „Naszym Czasie”.

<sup>12</sup> Najczęściej nie rozróżnia liter „e” i „ė” w nazwiskach kobiecych, choć często rozróżniane są „s” i „š”.

oraz brak rozumienia różnicy między pojęciami „procent” i „punkt procentowy” (np. s. 116).

Analizując wykaz źródeł, uwagę przykuwa liczba dokumentów partyjnych publikowanych w prasie polskojęzycznej i samych artykułów prasowych zamieszczonych w powtarzających się tytułach prasowych. Oparcie się w głównej mierze na tego rodzaju źródłach stanowi największą słabość książki. Brak w źródłach publikacji litewskojęzycznych, niewiele jest choćby tekstów litewskich autorów w językach angielskim czy rosyjskim. Autor korzysta ledwie z kilku aktów prawnych Republiki Litewskiej. W wyszczególnionych opracowaniach zwartych, większość publikacji znajduje swoje wykorzystanie w dwóch pierwszych rozdziałach. Błędy popełnione zostały także przy kopiowaniu adresów internetowych ze strony Głównej Komisji Wyborczej (np. zamieszczony na s. 160 link sugeruje, że w wyborach prezydenckich Litwa podzielona jest na okręgi jednomandatowe). Najbardziej wartościowe źródła w książce stanowią dokumenty Archiwum Akt Nowych wykorzystane w krótkim podrozdziale najmniej kompatybilnym z treścią książki.

Należy zaznaczyć, że rok przed ukazaniem się recenzowanej książki duża część prezentowanego materiału znalazła się w artykule Autora zamieszczonym w „Przeglądzie Wschodnioeuropejskim”<sup>13</sup>. Niewielką wzmiankę na ten temat odnajdujemy w przypisie na s. 129 z dodatkowo błędnie podanym rokiem wydania „Przeglądu”.

Podsumowując należy stwierdzić, że nadzieje autora na wypełnienie istotnej luki w literaturze przedmiotu nie sprawdziły się i temat działalności politycznej i samorządowej Polaków w Republice Litewskiej czeka jeszcze na swoje kompleksowe opracowanie. Autorowi, wbrew własnym ambicjom i zamiarom, udało się natomiast dość starannie, lecz bez oczekiwanego spojrzenia krytycznego, zaprezentować wyniki jednej partii politycznej reprezentującej część środowiska polskiego na Litwie oraz części pozostałych mniejszości narodowych i litewskich mieszkańców Wileńszczyzny. Wartością monografii jest jedynie zebranie w jednym miejscu głównych wątków publicystyki polskojęzycznej prasy odnośnie życziwie przez nią traktowanej partii i oddanie sposobu w jaki prezentuje ona działalność AWPL.

---

<sup>13</sup> K. Sidorkiewicz, *Działalność polityczna Polaków w odrodzonej Republice Litewskiej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2010, s. 245-265.